

aṣṭādaśam pūraṇam

**naraka-samharaṇa-pārijāta-haraṇa-
yugapad-aṣṭa-sahasra-yuga-kanyā-pāṇy-ādānam**

[1] atha śrī-kṛṣṇa-mukha-suṣamāpāna-labdha-sukha-mahasi śrī-vrajeśa-pramukha-sadasi snigdha-kaṇṭhaḥ kathayāmāsa—kadācid dūtāntarayoḥ pūrvaval labdhāntarayo śrī-vrajeśa-praśnaḥ—kathyatām tathyam idānīntanam śrī-hari-caritam |

[2] dūtāv ūcatuḥ— idānīm atīta-nṛlokaḥ khalu tasya devarṣabha-devarṣi-praśnottara-maya-śloka-yugalātmakaḥ ślokaḥ so'yam udabhūt—

ko nāma naraka-cchettā ghaṭate sura-bhūsurā ?
yo nāmnā naraka-cchettā suraloka-bhuvām sura ||1||
kuryād apārijātaḥ kaḥ svargaḥ svarga-tapodhana ?
kuryād apārijātaḥ yaḥ svargaḥ svargādhināyaka ||2|| iti |

[3] vraja-rāja uvāca— viśeṣaḥ śeṣaś cet kathyatām |

[4] dūtāv ūcatuḥ— ekadā sadā śubha-dharmāyām sudharmāyām trilokī-pālana-karmā narmādinā sarveṣām śarmānuracayan virurce | virocāmāne ca tasminn akasmād abhram abhi śubhrābhram iva kim api vibhrājate sma | na cātra vibhrājitā-mātram | kim tarhi ghanāghana-gātratām api jagāma | na kevalam tan-mātratām api tu manda-garjitām apy arjitām cakāra |

[5] tad etan nirvarṇya sarvair varṇyate sma—nedam abhram ābhṛati, yasmād ūrdhvata evāsyāgamanam avagamyate | na tu tiraśīnād ākāśād iti | tad evam vicāraṇayā satsu sabhāsatsu tasmād dhvanir api karṇādhvani varṇāngatām avāpa | yathā—

asmad-drakṣākṛte yaḥ purujanur urarīkṛtya vibhrājamānaḥ
sarvāms tām pūrva-devān alam upaśamayan kṛṇāti svaira-līlaḥ |
so'yam sūkṣmāvadhānam viracayati yadi svais tadā loka-pālaiḥ
sārdham jiṣṇuḥ sa-hārdam yadu-sadasi viśan paśyatāt pāda-padmam ||3||

[6] tad etad ākarṇya sarvair varṇyate sma—

airāvato'yam na tu śubhra-meghaḥ
śarmāśru-dhārā na tu dṛṣṭi-vāri |
śabdaḥ stutīnām na tu mandra-garjaḥ
śakras tad atrāñcati cakra-pāṇim ||4||

[7] vraja-rāja uvāca— tatas tataḥ ?

[8] dūtāv ūcatuḥ— tataś ca bhagavat kula-ratnāññayā pariśadam paricaradbhir yatnād āhūyamāṇaḥ puruhūtas tu bhūyasādareṇa sura-vistareṇa sambhūyamāṇaḥ sudharmām āgacchan daṇḍavan-namanam evāgamana-sādhanam cakāra | āgatās ca te yathāvad ādr̥tya kṛtya-jijñāsayā tasyām niveśayāmāsire | kṛta-niveśās ca te tridiveśā namra-grīvatayātīva bhaktyāveśād āsakyā kṣaṇa-katipayam tūṣṇikām eva puṣṇanti sma | tad etasminn avasare muni-tatir manasīdam manyate sma—

sudharmāyām asyām ayam api viḍaujāḥ patir abhūd
aho sampraty eṣa svayam asuravairī vibhavati |
yathā muktāvallyām tarala-padavīm kāca-sakalaḥ
purā yātaḥ sampraty asita-maṇi-samrāḍ vijayate ||5||

[9] atha śrī-vṛṣṇīndra-mahāśayaḥ savinayam ālalāpa—

trilokī-pālakā yūyam martya-lokam yad āgatāḥ |
tan manmahe pālanārtham śatamanyo vayam narāḥ ||6||

[10] athedam ākarṇya sa-vaivarnyam sa varṇayati sma—

sarveśam sarva-kartā syāt paramātmā sa kevalaḥ |
svāṅgādi-kartṛtādy-arthāsamarthas tat-paras tu kaḥ ||7||

[11] śrī-kṛṣṇa uvāca—kāmam āññāpyatām |

[12] indra uvāca—

tasmiml lajjā kāryā, drutam ṛcchati sā yam antarā śāntim |
nāsmiml lajjā kāryā, drutam ṛcchati sā yām antarā kāntim ||8||

[13] tasmād evedam nivedayāmi—

yaḥ prāgyotiṣa-pattane'sti malinībhūta-kṣamā-garbhajaḥ
kiṁ vānyan narakākhyayaiva nikhilā yasmin guṇā vyañjitā |
sa cchatram varuṇasya ratna-girim apy asmākam ākṛṣya yac
cakre cakra-gadādharaṇyad api kiṁ brūmas trapā te'pi hi ||9||

[14] śrī-kṛṣṇa uvāca—tena yat tādr̥śam bhṛśam karma nirmitam | taj jagad ivādhijagad
vartate | trapā ca tadaiva syād yadi naiva tat pratikartum śaknumaḥ | yadi ca bhavatām
abhupagamahsyāt tadākāśe'pi gandha-guṇatām kartum kṣaunṇyam api tad-guṇatām apākartum
pārayāmaḥ | tasmān mātus tad amṛta-srāvi kuṇḍalam tasya mṛta-srāvi racayīṣyāmaḥ |

[15] indra uvāca—

mātur yat kuṇḍalam tena hṛtam tena hṛtam śravaḥ |
yasya śravaṇa-mātreṇa vyaṁ ca vadhirikṛtaḥ ||10||

[16] śrī-kṛṣṇa uvāca—nānena tad-apahāraḥ kṛtaḥ, kintu sva-prāṇāpahāra eveti svairam
vairam jitam iti matvā tripiṣṭapāya pratiṣṭhantām tatrābhavanta iti |

[17] atha te tat-pada-padma-pada-paryanta-bhūmiṁ sprṣṭvā śiraḥ sprṣantaḥ prasāda-sprṣam
tad-dṛṣam dṛṣṭvā bhrṣam sukham āmrṣantaś cedam nivedayāmāsuḥ—so'yaṁ asmad-
bhrātāpanna-trātā pannagāśanaḥ svayam atra bhavad-gamanāsanam bhavitā |

[18] śrī-kṛṣṇa uvāca—nārāyaṇāsanam narāṇām asmākam katham āsanāya kalpatām ?

[19] te sa-smitam ūcuḥ—asmad-āśamsayā nārāyaṇatāpi bhavaty adhunā suṣṭhu pratyakṣatām
āpsyati |

[20] śrī-kṛṣṇa uvāca—kintu saṅkocāya rocate |

[21] punas ta ūcuḥ—asmad-artham bhavadbhir anarthaniyam api samarthaniyam |

[22] śrī-kṛṣṇa uvāca—yathājñāpayanti yajñādhipatayaḥ |

[23] tad evam sarve parveha labhamānā yathāgatam praṇamantas tat-prasannatām smarantaḥ
pratāsthire |

[24] vraja-rāja uvāca— tatas tataḥ ?

[25] dūtāv ūcatuḥ— tatas ca yat pūrvam satyabhāmām prati pārijāta-tarum dātum jātu
pratiñātām āsīt tasyāyam avasara iti satīnām apy anyāsām premavatīnām tasyā eva tad-
dānasya lakṣyāya sarva-śastra-nivāraṇatā-bhāsi-varāsi¹-samvṛtayā tayā saha sahasā harir
vihaṅgama-rāja-vāhitena vihāyasā prāgjyotiṣa-puram jagāma | kintu bhāryā-yuta-gamanam
vairīnam prati svairitānusāryātma-keliṁ gamayati sma | tatrānyad apy āścaryam
paryavalokitam āsīt |

[26] vraja-rāja uvāca— tad api kathyatām |

[27] dūtāv ūcatuḥ—yadā tam āruhya cakrādi-catuṣṭayam tuṣṭatayā samūhya prasthitavāms
tadā bhuja-dvaya-pratibimbavad aparam tad-dvayam apy ālokitam iti |

[28] vraja-rāja uvāca— pūrvata evedam jñāyata iti nāpūrvam, yan nārāyaṇa-prasādas tatra tat-
sāmyam āsādayati | gargasya ca so'yaṁ vāk-sargaḥ—[tasmān nandātmajo'yaṁ te nārāyaṇa-
samo guṇaiḥ](#) [bhā.pu. 10.8.19] iti |

¹ sthūla-śāṭikā.

[29] dūtāv ūcatuḥ— satyaṁ satyam | satyabhāmāpi tad-anujam̐ bhujā-yugalam̐ dr̥ṣṭvā spr̥ṣṭvā
ca samvāstrita-mukhatayā kṛta-rahā jahāsa |

[30] vraja-rāja uvāca— tad astu tasmād anyam apy asmān santoṣam̐ joṣayatam |

[31] dūtāv ūcatuḥ— tataś ca hiraṇya-garutmad-upari gārutmata-hiraṇya-pratimūrti iva
bhavat-putra-snuṣā-mūrti vilokya khecarā vicārayanti sma—

pakṣi-same kanakādrau, nabhasā gacchaty amū kalaya |
dampati-tulyau vidyul-lekhā-vidyutvatām sārau ||11||

[32] sarve procuḥ—hanta ! sā vadhūṭi kṛṣṇa-savarṇatayā karṇa-puti-viṣayī-kriyate | katham
anyathā varṇyate ?

[33] dūtāv ūcatuḥ— tad api sad avagatam | kintu nāvagantum̐ śakyate tan nāṭi-paripāṭi |

[34] vraja-rāja uvāca— tatas tataḥ ?

[35] dūtāv ūcatuḥ— tad evam̐ devair api durgamāntaram̐ durgā-puram̐ eva sa prāpnoti sma |
yat khalu—

śailaiḥ śastraiḥ sarobhiḥ sahaja-hutavahair vāyubhir durga-rūpais
tadvat pāśaiś ca mauraiḥ parivṛtam̐ abhitaḥ kāma-rūpam̐ nivātaiḥ |
tad-dūrān nāga-śatrūpari pariviharan śrī-hariḥ prekṣya citram̐
gacchan śrī-satyabhāmām̐ api sa tu kutukī citra-gātrām̐ cakāra ||12||

[36] atha viviveca ca—nanv amī devā durgāṇīmāni durlaṅghyāni vīkṣya mām̐
garuḍārūḍhatām̐ aṅgikārayāñcakruḥ | [37] tad ittham̐ ākramaṇam̐ tu chalād eva, na tu balād |
balam̐ eva tu śūrāṇām̐ vyavahartavyam̐ atas tad eva mama kartavyam̐ iti |

[38] vraja-rāja uvāca— tatas tataḥ ?

[39] dūtāv ūcatuḥ— tataś ca—

ūrdhvāt praveṣṭum̐ yad apīdam̐ iṣṭe
patrīśa-patraḥ kutukāt tathāpi |
durgāṇi durgā-nagarasya viṣvag
vikramya bhettum̐ sa manaś cakāra ||13||

[40] vraja-rāja uvāca— hanta ! katham̐ katham̐ ?

[41] dūtāv ūcatuḥ— prathamam̐ tāvad bhūtānām̐ samhāra-kramam̐ ārabdhavān | tatra
gadayādrin̐ bāṇena ca śāstrāṇi vidrāvya pṛthivy-am̐sam̐ jala-durge praveśayāmāsa | tataś ca
cakreṇa jalam̐ agnāv, agnim̐ vāyau, vāyum̐ ākāśe vilāpayāmāsa |

[42] sarve vrajasthāḥ sās̄caryam ūcuḥ--tatas tataḥ ?

[43] dūtāv ūcatuḥ— tataś ca ye pṛthivy-amśāḥ kṣuraprāntatā-himsra-ṣaṭ-sahasra-pāśatayā pṛthak-sthitāms tān apy asinaiva tūlavad vitastayām āsa | tad-anantaram tad-anantaram abhi ca—

na kevalāny asya dara-dhvanis tadā
yantrāṇi tasmin vitathāni nirmame |
manasvinām maṅkṣu manāmsi cāsakṛd
daro'py asau yad dara-hetutām gataḥ ||14||

tat-prākāram nirvibhedāgha-vairī
kaumodakyā tat-param cācacāra |
yenotsṛṣṭāny āsma-loṣṭāni teṣām
pṛṣṭhādy-aṅgam bhraṣṭa-naṣṭam vitenuḥ ||15||

[44] kintu jala-durgātikramaṇa yuddham apy udbuddham | yathā tasmin jalāvaraṇa-vāridhāv avadhīrita-kālah kaścit karālah sa mura-nāmāsuraḥ puraḥ śayānatayāsīt | yadā tu prāñcan kāñcanāmbaraḥ pāñcājanya-dhvany-atjavam ujjāgāra | tadā sa ca jajāgāra | tatra tu—

dvayam iha mama mohanam murārer
dara-ninadaḥ śayanam tathā murya |
pralaya-pavi-nināda-tulya-vīryaḥ
sa khalu tad ekaka-nāśya-dhāma tac ca ||16||

[45] tatra ca yadā jalād udgamyā trisūlam udyamyā sa khalu pañcamukhaḥ samutthitavāms tadā sarvaṁsamharan hara ivādr̥ṣyata | yadā ca krodha-labdhabodha-tejasā sarvaṁ rodha-ṣayā-cakāra, tadā ca kalpānta-kalpanāya mithaḥ-saṅghṛṣṭa-dhṛṣṭa-bhānu-bṛhadbhānuvad bhāti sma | yadā ca pañcāpi mukhāni prapañcayāmāsa, tadā sarva-grasanāya samyag-rasanā-prasāraṇa-kṛt kālāgni-rudravād upadravāya babhūva | yadā ca tārkṣyaṁ vidhākṣann ivābhyadravat tadā tad-rūpa-rudra-vakṣaḥ-prabhraṣṭa-dīrgha-pṛṣṭha ivālakṣyata | yadā ca paritaḥ parītatayā garutkṣepam kurvate garutmate sūlam asyan pañcabhir āsyair norghoṣam vyasyati sma, tadā bhavantaś ca sphuṭam tam anubhavantas tasthuḥ | yato ghoṣa-sthānām bhavatām kā vārtā ? sa khalu sarvān evaṇḍa-kaṭāha-sthānārtāmś cakāra |

[46] sarve vraja-sabhāsadaḥ sapratyabhijñam jijñāsāmāsuḥ--tatas tataḥ ?

[47] dūtāv ūcatuḥ— tataḥ samic-charma-sampad-ātmambhariḥ śrī-haris tu yugapad api tat-tad-upadravam vidrāvayaṁs tatra kautukam babhāra | tīkṣṇīkṛta-mukhābhyām śilīmukhābhyām tasya trisūlam tridhā vidhāya nirmūlam cakāra | labdha-deha-vyūha-prapañcakena śilīmukha-pañcakena mukha-pañcakena tūṇam iva pūrayāmāsa iti |

[48] sarve sās̄caryam ūcuḥ--tatas tataḥ ?

[49] dūtāv ūcatuḥ— tatas ca nijam utkarṣaṁ cikīrṣur api vastutaḥ sa khalu mumūrṣur yāṁ gadāṁ sasarja, tām ūrjasvatīm api nija-gadayā sahasradhāvasrastāṁ kurvann eva tatpūrvāṅsaṅgham api cakra-vīryeṇa cekīryamāṅaḥ sarvatrāpy apūrvam pūrayati sma |

[50] vraja-rāja uvāca— tatas tataḥ ?

[51] dūtāv ūcatuḥ—tatas ca diṁmataṅgajān iva tad-aṅgajāṁs tad-dārṣṭāntikatayā kṛta-dhārṣṭyān saptāpi pīṭha-sāhityenāṣṭa-saṅkhyatayā tasmād apy akharva-garva-sprṣṭān labdha-kaṣṭān vidhāya kāla-daṣṭāṁś cakāra | tad evaṁ narakaḥ srasta-nija-garvam tat tat sarvam lokam atītam karma kramaśaś citravad avalokayan marmaṇi cuḥsobha | gaty-antarābhāvataḥ svayam eva nirgatya druta-gaty-abhiṣeṇayanna-trastam atihastayann apy uddhataṁ yuddham udbuddham cakāra | yatra ca hariḥ paritaḥ sarvān apasavyān śaravyān vyatānīt | tathā hi—

bhaumaḥ sindhūṭṭha-danti-prayuta-yutatayā nirgataḥ sainikānām
padmaiḥ satrā śataghñī-sakha-viśikha-śikhān astra-pūgān vyamuñcan |
kṛṣṇas tāṁs tān samantri-tribhir iṣubhir anu svam samantād vibhindaṁ
yodhāṁs tān dṛṣṭa-mātrān vighaṭita-niṭilādy-aṅga-saṅghāṁś cakāra ||17||

jihmageṣv ari-sainyeṣu nijājihmaga-śaṅkayā
jihmagāriṁ harir yuñjan prasakta-kṛtim aktavān ||18||

kṣipta-sva-pakṣe tārkṣye'tha śaktim cikṣepa bhūmijaḥ |
sa ca tatrāparāṁ ye dve saṁyoga-samavāyage ||19||

tatas ca—

avyartham śūli-śūlam drutam iha vikirāpy evam antar vicārāt
sraḥṣyaṁ tam tad-vidūrāt kṣiti-tanayam amuṁ śrī-murārīr vitarkya |
dhvastam cakre purastān niṭilam akuṭilam tasya cakreṇa tādrḡ
yenāyam nāvidad yat kva katham atha kadā kena kim kaś cakāra ||20||

bhaume tu nihate sarvo'py āha sma bhuvi divy api |
ahahety adbhutād dharsāt khedād api yathāyatham ||21||

[52] tatas ca nija-preṣṭhāṁ tārkṣya-prṣṭhāgre samrakṣya svayam kṣaunṣyāṁ avatīrya vīryavat-tārāṅnām vijaya-kuñjarāṅnām puñjatā-kṛte janān niyuñjāṅaḥ kañja-locanaḥ sa tu kṣaṅam kutukam anubhūtavān |

[53] atha sva-bhāravātārāt tuṣyantī putra-śokāc chuṣyantī ca putra-hṛta-tad-aditi-karṇālaṅkṛti-prabhṛti-divya-vastu-vrajena nija-puraḥ puṣyantī dharitṛi vṛṣyamāṅa-nānā-varṇa-vicitrikṛta-sragbhīr viśva-sṛgbhīh stūyamānaṁ hariṁ sambhūya pariṣṭūya ca nivedayāmāsa—nāma ca grahītum ayuktasya sānugrahī-bhavatā bhavatā deha-bandhān muktasya tasya tanayaḥ so'yam bālatayā labdha-bhayaḥ sarvasyāpy anukūlam bhavat-pada-paṅkaja-mūlam samatā mayā saṅgamayām āse | tasmād asya śirasi kara-sarasīruham yady arpayati, sarpa-darpa-dalana-vāhanas tad āstāṁ tāvat prācīnānām kalmaṣāṅam apahananam prācīnānām api syād iti |

[54] śrī-kṛṣṇas tv abhaya-mātram tasyās tātparyam avadhārya vān-mātreṇa tad-dānam vitīrya sura-puraja-kīryamāṇa-divya-kusumaḥ sukumāra-caritaḥ kṣitija-kṣitipāla-veśma praviveśa | praviśya ca vṛṣaṅvasu jaya-sambhavam divya-vibhavam paśyan kva ca na kalpa-vallinām agrataś candra-bimbānīvāpaśyan | kintu tās ca tāni ca dhūlil-bhīṣma-grīṣma-vātyābhir iva mlānatayā paśyatas tasya sukham anaśayat | yadā tu manda-manda-lāvaṇyāmṛta-nisyanda-nirdhūta-rajastamaskākasmika-balāhaka-śakalatayā tāsām purataḥ sa sphurati sma, tadā tatra tatra lakṣaṇam vilakṣaṇam āsīt |

[55] tad evaṁ sthite punar ubhayeṣām kṣaṇāt pratyabhijñā ca jātā | tā imās tā eveti | so'yaṁ sa eveti | tataś ca—

bāṣpaṁ dūram avarṣan muraripur amukā dadhus tu kampādi |
tādṛśa-tāpe'py āsām, paśyata himatākaratvam ādyasya ||22||

[56] sarve procuḥ—aho bata tā imāḥ kāḥ ?

[57] dūtau sāśram ūcatuḥ—hanta ! tā imā bālyata eva santata-kṛṣṇa-bhartṛkatā-saṁvid ananyā yugapada nyāya-pariṇayāya naraka-saṅgrhītayā labdha-narakaṁ manyā rakṣita-nijavratatayā dhanyāḥ sad-upadeva-deva-naradeva-kanyāḥ | yāḥ khalu hāri-vamśāḥ kecid vipra-vamśās tatra praśamsantaḥ santi—

nirviśantyo yathā devyaḥ sukhinyaḥ kāma-varjitāḥ |
parivavrur mahābāhum eka-veṇī-dharāḥ striyaḥ ||
sarvāḥ kāṣāya-vāsinyaḥ sarvās ca niyatendriyāḥ |
vratopavāsa-tanv-aṅgyaḥ kāṅkṣantyaḥ kṛṣṇa-darśanam ||

[ha.vam. 2.64.26-27] iti |

[58] sarve procuḥ—tasya viśṛṅkhalasya khalasya samīpe katham āsām vratam api pratatam jātam ?

[59] dūtāv ūcatuḥ—kālikā-purāṇa-parāyaṇa-parāyaṇās tatredam śrāvayantaḥ santi | tāsu kṛṣṇānurāga-jāgara-visāradasya śrī-nāradasyāgamanam eva tābhis tena śikṣitābhir nārāyaṇābhijanmanā ca vijñāta-tan-maraṇam armaṇā tad-upayamana-maryādā paryāpitā | śrī-nāradas tu tadā tatrāgatavān, yadā tan-maraṇam labdhānuśaraṇam jātam, tadā cāha sma—tena niveditātma-rāgaḥ sa mahā-bhāgaḥ adya khalu pañcamī vartate | yadi navamyām tava vartanam anuvartate, tadā trayodaśyām etāḥ pāṇau kartavyāḥ iti |

[60] sarve kṣaṇam vihasya procuḥ—kañja-locanasyāvalocanataḥ paścāt kim jātam ?

[61] dūtāv ūcatuḥ— tābhir manasā varaṇam eva |

[62] sarve procuḥ—manasā varaṇam na khalu karaṇatām āpadyate, yadi tatra śrīmān kṛṣṇaḥ tṛṣṇaṁ na syāt |

[63] dūtāv ūcatuḥ— śrī-kṛṣṇas tu kārūṇya-vaśatayā tāsū satṛṣṇa evāsīt | yad-artham eva satyabhāmām api tām garuḍān nāvātārayāmāsa | samprati tu tāsām tādr̥g ihayā samānam bhāva-samūham ūhamānaḥ sarvā eva tāḥ snānālaṅkṛtibhyām sevītā devatā iva narayānam ārohamānāḥ sarva-sampat-kośair jita-vājibhir vājibhis tiraskṛta-daṅ-mataṅgajair gajair labdha-manorathaiḥ rathaiḥ saha vivāha-sampādarhaiḥ pāribarhair iva dvāravatīm prati saveṣām praveṣayāmāsa | preṣya ca tayā nija-vyūḍhayā saha garuḍārūḍhatayā satyabhāmā-kareṇa kuṇḍala-dvayam tām pratyupahr̥tya kuṇḍala-maṇḍanayā tām pariṣkṛtya tasyāḥ śubhāśiṣaḥ sandhr̥tya mahendrayor bahu-pūjām ādr̥tya tataś cacāla | calana-samaye ca haricandanādi-miśra-miśra-kāvaṇāt pārijātam nināya |

[64] sarve procuḥ—hanta ! katham iva ?

[65] dūtāv ūcatuḥ—

yācitvā pārijātam taru-varam ṛṣiṇā nāpnuvann apy aghāriḥ
śakre yatra kṣamāvān abhavad ayam anenārthitaḥ śatru-nāśam |
kṛtvā tam bhāryayā tat-parivalana-kṛtau hetunā sārddham āgāt
tad-geham tam tathāpi svayam ayam adadān neti gacchann agr̥hṇāt ||23||

yaḥ sarvām yasya lakṣmīm avitum avataran yasya śatrūn vimṛddhann
adhyāste vipra-nītyā tarum avṛṇuta cānena tasmān nirastaḥ |
sa svīyam kṣatra-dharmam punar atha vidadhad yodhitas tena devaiḥ
sārddham sarvān vijitya svayam aharata tam paśya kaḥ kasya dharmāḥ ||24|| iti |

[66] atrāvābhyām tu tad idam vicārya nirdhāryate—bhavatām mātāmahasya vaiśyābhīra-vaṁśyatāyām api pitāmahasya vasudeva-pitāmahatā mahatām sadasi vikhyātā | yathā ca—
[yādavānām hitārthāya dhr̥to girivaro mayā](#) [ska.pu.] ity ādiṣu yādavatā | [vasudeva upaśrutya bhrātaram nandam āgatam](#) [bhā.pu. 10.5.20] ity ādiṣu tat-pitṛvya-prabhavatā ca purāṇavidbhir gīyate | tasmād adhyātma-śāstrānumatyā putreṣu pitramśādhikyāt kṣatriya-bījyatāyām api labdha-vīryatāyām [mātṛvad varṇa-saṅkaraḥ](#) iti dharma-śāstra-matānurodhād ābhīra-vaiśyatā-dharmas tatra bhavadbhir ātmani samudbhāvitaḥ | tad evam sati samprati yādavānandanasya bhavan-nandanasya sphuṭam alaukika-prabhāvād viśva-kṛta-vandanasya yad apūrvavad ātmani kṣātrāviṣkṛtiḥ kṛti-viśayībhavanti, tat tu pūrva-pakṣe na prakṣepam āpnoti iti |

[67] tad idam sarve'pi sānumodam niśamya sa-pramodam ūcuḥ—prastutam prastūyatām |

[68] dūtāv ūcatuḥ—kecid evam ca devendra-vañcanam prapañcayanti—yadā sātrājīti pārijāta-tarave sayatnībhavantī sutrāma-patnī-sadanam āsasāda, tadā vana-devy-ānītam vāñchābhīnītam sujāta-pārijāta-kusumam tasyāḥ paśyantyāḥ sā śaci-nāmnī sutrāmnī nija-śirasā yuktavatī, tad idam uktavatī ca—manujād udbhavavatyā bhavatyā nādhikṛtir atreti, kintu chandomaya-śabda-gateḥ bhaga-sandoha-pater ārohaṇam moha-viśayīcakāreti |

[69] tad evam—

teṣām kṛtaghnatām vīkṣya kṛta-tad-vāñchito hariḥ |
pārijātena sahitam ratnādrim cānayad gṛham ||25||

[70] sarve'py ūcuḥ—ātmānam pañka-saṅkaram aśaṅkam ācarann asāv amunā kaṁ kaṁ
vāram vā kṣālayitavyaḥ ? tataḥ sva-kathyaṁ tu prathyamānatām ānayataṁ |

[71] dūtāv ūcatuḥ— tataś ca tāsām kanyānām vivāhe vihita-nirvāhe śrī-nārada-vacanam
idam—

[citram bataitad ekena vapuṣā yugapat pṛthak |](#)
[gṛheṣu dvy-aṣṭa-sāhasram striya eka udāvahat || \[bhā.pu. 10.69.2\] iti |](#)

[72] vraja-rāja uvāca— tad idam api garga-vacana-jāta-nisargam, kintu param kathyatām |

[73] dūtāv ūcatuḥ— tataś cāvām sandeśam āveśam keśavenātra prahitau |

[74] sarve'py ūcuḥ—ko'yaṁ sandeśaḥ ?

[75] dūtāv ūcatuḥ—

yad vyākāram vardhayann atra varte
tat-tṛpty-arthaṁ sūra-putrasya vitta |
dattvā svīya-vyūham asmai vicitraṁ
labdhānujñā-bhavyam asyā vrajāmi ||26||

aṅgasya vahninā tāpas tasya tāpena śāmyati |
evam vyasna-śānty-arthaṁ vyasanam kriyate mayā ||27|| iti |

[76] atha snigdhaकाण्ठाḥ samāpanam āha sma—

vraja-nṛpa-dhara-karṇa-yugmam asmin
bata suta-rūpya-vivāsa-vṛtta-vṛnde |
nayana-madhukara-dvayaṁ sutasyā-
nana-sarasī-ruha-mādhurīṣu dhehi ||28 || iti |

[77] tad etad avadhāya tad-uttamāṅgam anke nidhāya svāśrubhir abhiṣiktaṁ vidhāya kṣaṇa-
katipayam vraja-rāja stambham sambhavati sma |

[78] atha vraja-vandinas tatra vandante sma—

śakra-śrāvita-bhaumātikrama | vakra-kṣmāpati-māthi-prakrama ||
bhāmā-lakṣita-tārksy-rohaṇa | nāmābhāsaka-pāpa-drohaṇa ||
kāmād bhūmija-durga-prekṣaka | rāmā-kautuka-dānāpekṣaka ||
vīrotkampaka-durgāmardaka | durgālocana-citra-niṣevaka ||
sṛṣṭa-kṣmā-mukha-bhūta-prakṣaya | dṛṣṭa-kṣmā-suta-sarvāntaḥ-kṣaya ||
kṣaiteyaṁ prati nirjiṣṇu-krama | daiteyaṁ laghu taṁ dhnan niṣklama ||

tat-putrāya ca rāṣṭrādy-arpaka | yat-kuṭrāpy anubhaktam tarpaka ||
kanyānām api tasām pāraka | dhanyānām nija-bhājām tāraka ||
deva-kṣmā-pati-sacchala-pūjita | deva-kṣmāruha-hṛti-vāñchācita |
tam karṣas tarum indra-prāvṛta | aṅksthāṅgana-yuddhe cādrta ||
jītvā tam tarum ūrjad-vikrama | hitvā vāsavam udyad-vibhrama ||
yatnāprāpita-tac-chatrādika | ratnā-kṣmādhara-hṛl-lilādhika ||
bhakta-prītida tat-tad-vijaya | sakta-sva-vrajam āptas tvam jaya || 29 || iti |

[79] atha pūrvavac chrī-rādhā-mādhava-sadasi katheyam, yathā snigdhakaṅṭha uvāca—yadā
nānā-saṁvadana-sukha-vaśaṁvadad-tat-tad-yuddha-samudbuddha-kāmayā satyabhāmayā
saha naraka-vadham nidhāya maṇi-giri-pārijāta-tarū garutmati nidhāya sarva-śarma-nidhāna-
rūpaḥ sa khalu dayālūnām bhūpaḥ sva-puram samāgatavāms tadā vraja-sādhāraṇyena
rādhādiṣu ca divyālaṅkāra-ratnāni yatnād vihāpitāni | yatra sarvatra dvi-tra-varṇa-krama-
valanayā samasta-kalanayā tad idam citratam iva likhitam vilakṣyate sma—

vyākārā nicitā mayā bahu-vidhā yuṣmac-chavi-cchāyayā
kālam kṣeptum athājani pratipadam nirveda-khedah param |
yāvad-bandhanam ātmanā viracitam tat-tad vicitram balāc
cchitvā tatra samemi tāvad asakṛt prāṇān priyā rakṣata || 30 ||

[80] tad etad api bahir dṛṣṭy-apekṣayā likhyate, vastutas tu—

yad yad atra kila racyate bahis
tat tad aṅga bahir eva manyatām |
antare'ham api yūyam apy aho
kelim eva kalayāmahe mithaḥ || 31 || iti |

[81] atha samāpanam ca snigdhakaṅṭhaḥ sotkaṅṭham āha sma—

indrajālam iva viddhi rādhike
tat tad ādhi-valanam punaḥ punaḥ |
paśya kṛṣṇa iha tṛṣṇag-antaras
tvan-mukham sukha-vaśān nirīkṣate || 32 ||

[82] tad evam sarva-sukha-prathakayoḥ kathakayoḥ sarveṇa saha svasya patham gatayoḥ śrī-
rādhā-mādhavāv api mādhavī-maṅḍapam eva sakeli-sampadā maṅḍayāmāsatuḥ ||

iti śrī-śrīmad uttara-gopāla-campūm anu
naraka-saṁharaṇa-pārijāta-haraṇa-yugapad-aṣṭa-sahasra-yuga-kanyā-pānyādānam
aṣṭādaśam pūraṇam
|| 18 ||